

УДК 37.033:504.03

О. Л. Свистак-Яроцька

ТЕОРІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ: ВІД ЕЛЕМЕНТАРНИХ ЗНАНЬ ПРО ПРИРОДУ ДО СКЛАДОВОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

© Свистак-Яроцька О. Л., 2017
<http://orcid.org/0000-0001-5310-600X>
<http://doi.org/10.5281/zenodo.575935>

Стаття присвячена аналізу теоретичних основ екологічної освіти від перших спроб пов'язати стан навколишнього середовища зі станом освіти в кінці XIX ст. до сучасного визначення екологічної освіти як необхідної складової освіти для сталого розвитку. Зазначено, що в науковій педагогічній літературі використовуються поняття «природоохоронна освіта» (natural study), «освіта в галузі охорони навколишнього середовища» (conservational education), «екологічна освіта» (environmental education). Відмічено, що обговорення терміну «екологічна освіта» на міжнародному рівні розпочалось в 60-ті роки і було пов'язане зі зростанням усвідомлення світовою громадськістю екологічних проблем. Показано генезис визначення поняття «екологічна освіта», починаючи від першого вживання поняття як педагогічного терміну Томасом Притчардом в 1948 році до початку XXI століття. Акцентовано увагу на велику роль міжнародних конференцій з екологічної освіти в Белграді (1975), Тбілісі (1977), Москві (1987) для закладення теоретичних основ здійснення екологічної освіти; на активізацію наукових досліджень, присвячених розробці теорії екологічної освіти після прийняття Генеральною Асамблеєю ООН в 1982 році «Всесвітньої хартії природи», в якій сказано про відповідальність кожної країни за збереження природи для теперішнього та майбутніх поколінь. Проаналізовано погляди науковців щодо ролі освіти та екологічної освіти зокрема для розвитку суспільства. Зазначено міжнародні події, визначальні для теорії та практики екологічної освіти. Зроблено висновок, що викладені визначення екологічної освіти, цілі і завдання екологічної освіти, численні наукові публікації щодо теоретичних основ екологічної освіти виявляють значне місце екологічної освіти для вирішення проблем довкілля та гармонійного існування людства.

Ключові слова: екологічна освіта, природоохоронна освіта, сталий розвиток, екологічні проблеми, екологічна культура.

Свистак-Яроцькая О. Л. Теория экологического образования: от элементарных знаний о природе до составляющей образования для стабильного развития общества.

Статья посвящена анализу теоретических основ экологического образования от первых попыток связать состояние окружающей среды с

состоянием образования в конце XIX в. до современного определения экологического образования как необходимой составляющей образования в интересах устойчивого развития. Отмечено, что в научной педагогической литературе используются понятия «природоохранное образование» (*natural study*), «образование в сфере охраны окружающей среды» (*conservational education*), «экологическое образование» (*environmental education*). Также отмечено, что обсуждение термина «экологическое образование» на международном уровне началось в 60-х годах и было связано с ростом понимания мировой общественностью экологических проблем. Показан генезис определения понятия «экологическое образование», начиная от первого употребления понятия как педагогического термина Томасом Притчардом в 1948 году до начала XXI в. Акцентировано внимание на роль международных конференций по экологическому образованию в Белграде (1975), Тбилиси (1977), Москве (1987) для создания теоретических основ осуществления экологического образования; на активизацию научных исследований, посвященных разработке теории экологического образования после принятия Генеральной Ассамблеей ООН в 1982 году «Всемирной хартии природы», в которой говорится об ответственности каждого государства за сохранение природы для современных и будущих поколений. Осуществлен анализ взглядов ученых на роль образования и экологического образования в частности в развитии общества. Сделан вывод о том, что изложенные определения экологического образования, цели и задания экологического образования, многочисленные публикации, посвященные теоретическим основам экологического образования, определяют значительное место экологического образования для решения проблем окружающей среды и гармоничного существования общества.

Ключевые слова: экологическое образование, природоохранное образование, экологические проблемы, устойчивое развитие, экологическая культура.

Svystak-Yarotska O. L. The theory of environmental education: from elementary knowledge about nature to the integral part of education for sustainable development.

This article is dedicated to analysis of the theoretical foundations of the environmental education since the first attempts to link environment with the condition of education in the late nineteenth century to the modern definition of environmental education. It is pointed out on the using of approaches to the definitions «environmental education», «natural study», «nature protection», «conservational education», «sustainable development» in scientific pedagogical literature. It is mentioned in the article that the discussion of the term "environmental education" at the international level began in the 1960s and was connected with the increasing world awareness of environmental problems. The article also indicates the genesis of the definition of "environmental education" from the first use of the concept as a teaching period by Thomas Pritchard in 1948 to the beginning of the

XXI century. The article focused on the important role of international conferences on environmental education in Belgrade (1975), Tbilisi (1977), Moscow (1987) for creation the theoretical foundations of the implementation of environmental education; research on the development of the environmental education theory after the adoption of the UN General Assembly in 1982, "World Charter for Nature" states the responsibility of each country for the preservation of nature for present and future generations. It was analyzed the views of scientists on the role of education and environmental education in particular for the social development. The international events which are defining the theory and practice of environmental education are mentioned. It is concluded that the definitions of the environmental education, goals and objectives of environmental education, numerous scientific researches on the theoretical foundations of environmental education find a significant place of the environmental education for solving the environmental problems and the harmonious human existence.

Key words: *environmental education, natural study, sustainable development, environmental culture, environmental problems.*

Постановка проблеми. У другій половині ХХ століття перед країнами світу гостро постали проблеми забруднення повітря, землі та морського середовища, збільшення темпів урбанізації, токсичних відходів промисловості, виснаження природних ресурсів.

Науковці, політики, громадськість наголошували на необхідності обговорення питання виживання людства. Заснування під егідою ООН організації з навколишнього середовища (ЮНЕП) консолідувало зусилля країн на міжнародному державному рівні у справі подолання екологічних проблем. Було визнано, що у переліку факторів подолання кризи на одному з перших місць повинна стояти екологічна освіта. У міжнародних угодах, зокрема Белградській хартії (1975 р.), Тбіліській декларації (1977 р.), Салонікській декларації (1997 р.), екологічну освіту названо першоосновою гармонізації життя людини та природи.

Мета статті. На основі аналізу підходів до визначення екологічної освіти узагальнити теоретичні положення науковців щодо екологічної освіти; визначити роль екологічної освіти для збереження природного середовища.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Проблемам теорії та практики екологічної освіти присвятили дослідження науковці Ф. Ніл (P. Neal), Д. Палмер (J. Palmer), С. Пудін (S. Pudín), В. Стапп (W. Stapp), Г. Хандерфорд (H. Hungerford), Г. Шпіндлер (G. Spindler), Л. Шпіндлер (L. Spindler), Т. Волк (T. Volk), С. Каравіта (S. Caravita), К. Виллер (K. Wheeler) та інші. Підґрунтям

розвитку вітчизняної теорії і практики екологічної освіти були праці вітчизняних учених В. Вернадського, В. Сухомлинського, О. Захаренка, М. Дробноход та інших. Теоретико-методичну базу здійснення екологічної освіти в зарубіжних країнах досліджували В. Вербицький, І. Лобачук, Г. Марченко, Я. Полякова, І. Рудковська, В. Червонецький, М. Швед та інші.

Виклад основного матеріалу. Екологічна освіта бере свій початок з елементарних знань про природу, які, ускладнюючись, почали включатися до навчальних курсів природознавства, суспільствознавства, географії, фізики, хімії, біології.

Заснування екологічної освіти пов'язується з іменем Патріка Геддеса (1854-1933), який вперше пов'язав якість навколишнього середовища з якістю освіти. Патрік Геддес першим розробив метод навчання, який спрямовує учня на контакт з довкіллям. У 1892 році він відкрив «Оглядову вежу» в Едінбурзі, де розвивав свій метод «громадянської та регіональної геодезії» [1].

У науковій педагогічній літературі використовується поняття «природоохоронна освіта» (natural study, nature protection). Наприкінці ХІХ століття, в 1891 році, Уілбор Джекмен видав працю «Природоохоронна освіта в середній школі» («Nature Study for the Common Schools»), в якій охарактеризував цілі й завдання природоохоронного руху й освіти учнів по захисту довкілля. У книзі Уілбора Джекмена подано основні положення такої освіти, серед яких: організація та підготовка уроку відповідно порі року, напрямки дослідження природи дитиною, важливість зв'язку природної освіти з іншими предметами, висловлення вражень від дослідження природи через говоріння, письмо, мистецтво [1].

Термін «освіта в галузі охорони навколишнього середовища», «консерваційна освіта» (conservational education) вперше зустрічається в роботі педагога Ліберті Хайд Бейлі у 1905 році. Термін «екологічна освіта» (environmental education) було вжито як педагогічний термін Томасом Притчардом, керівником Організації охорони природи Уельсу, в 1948 році на з'їзді Всесвітнього союзу охорони природи в Парижі.

Обговорення терміну «екологічна освіта» на міжнародному рівні розпочалось у 60-ті роки і було пов'язане зі зростанням усвідомлення світовою громадськістю екологічних проблем.

Так, у Великобританії екологічна освіта була темою обговорення на конференції в Кільському університеті (Стаффордшир) в 1965 році. На конференції було погоджено, що екологічна освіта «повинна стати невід'ємною частиною освіти всіх громадян не тільки через важливість розуміння речей, що їх оточують, а через величезний потенціал в сприянні появи науково грамотної нації [2]. Основні публікації протягом 70-тих років щодо екологічної освіти стосувались проекту «Шкільний проект про довкілля» (1974), який визначав компоненти екологічної освіти, як освіта «в», «про» та «для» навколишнього середовища [1].

В 1965 році під час зустрічі учасників Комітету Всесвітньої організації охорони природи по північно-західній Європі було наголошено на необхідності здійснення «екологічної освіти в школах, вищих навчальних закладах, підготовки кадрів для професій, пов'язаних з землею» [2]. На конференції ООН та ЮНЕСКО з проблем біосфери, що проходила в 1968 році в Парижі, було зазначено важливість екологічної освіти та міжнародного співробітництва в даній сфері.

В 60-ті роки питання екологічної освіти було також в центрі уваги науковців та уряду США. За визначенням професора Мічиганського Університету Вільяма Стаппа, «екологічна освіта спрямована на формування громадянина, який добре обізнаний про навколишнє біофізичне середовище та пов'язані з ним проблеми, знає, як їх вирішувати, має мотивацію для роботи по усуненню цих проблем» [3].

Першою значною міжнародною подією для екологічної освіти стала Міжнародна зустріч Всесвітньої організації охорони природи (International Union for the Conservation of Nature (IUCN)-UNESCO) «Екологічна освіта в шкільному розкладі» в місті Карсон (штат Невада, США) в 1970 році, де було дано класичне визначення екологічної освіти:

Екологічна освіта – це процес визнання цінності та уточнення понять з метою розвитку навичок та позиції, необхідних для розуміння та оцінки взаємозв'язку між людиною, її культурою та біофізичним оточенням. Екологічна освіта покликана також формувати вміння приймати рішення, керувати власною поведінкою, яка впливає на якість навколишнього середовища (IUCN, 1970) [1].

Наступні конференції та семінари, присвячені екологічній освіті, пройшли в Великій Британії, Індії, Нідерландах, Канаді, Кенії, Аргентині. Вищезгадане визначення екологічної освіти було прийняте Національною Асоціацією з екологічної освіти Британії. В цей же рік в США був прийнятий Закон про екологічну освіту, який запропонував стимулювати екологічну обізнаність в країні[1].

Міжурядова конференція ООН з питань середовища людини, що відбулась в Стокгольмі в 1972 році, окреслила важливість екологічної освіти для формування відповідного ставлення людини до навколишнього середовища, відзначила досвід країн, що досягли певних успіхів у даній сфері, було сформульовано рекомендації щодо здійснення екологічної освіти. У Декларації конференції зазначено, що «освіта з питань навколишнього середовища для дітей та дорослих необхідна для розширення мислення, визначення позиції та відповідальної поведінки в повній мірі окремих осіб, підприємств та громад у справі захисту та поліпшення стану навколишнього середовища» [4].

Для закладення теоретичних основ здійснення екологічної освіти велику роль зіграли міжнародні конференції з екологічної освіти в Белграді (1975), Тбілісі (1977), Москві (1987).

Белградський Статут, прийнятий на Міжнародній конференції в 1975 році (UNESCO-UNEP, 1975), визначив такі рамки екологічної освіти:

Екологічна освіта повинна бути інтегральною складовою освітнього процесу, спрямовуватись на практичні проблеми міждисциплінарного характеру, формувати цінності та прагнення робити внесок в суспільне благополуччя. Головна увага повинна бути спрямована на ініціативу учнів та їх участь у вирішенні питань, що викликають стурбованість в даний момент та в майбутньому [3].

Конференція в Белграді визначила мету екологічної освіти. Це:

1. Формування обізнаності та стурбованості щодо економічної, політичної, екологічної взаємозалежності в сільській та міській місцевостях.

2. Створення умов для набуття кожною людиною знань, цінностей, розвитку ставлення, обов'язку та вмінь, потрібних для захисту та збереження навколишнього середовища.

3. Розвиток нового рівня поведінки окремих індивідів, груп людей та суспільства по відношенню до довкілля. (UNESCO, 1975).

В 1977 році Міжнародна конференція в Тбілісі оновила та уточнила завдання екологічної освіти та рекомендувала такі керівні принципи екологічної освіти:

Екологічна освіта – це процес, спрямований на розвиток населення світу, яке усвідомлює усе навколишнє середовище та пов'язані з ним проблеми, має позицію, мотивацію, знання, знає власні обов'язки і вміння працювати індивідуально та колективно для вирішення існуючих екологічних проблем та запобіганню виникнення нових.

На цій конференції уточнено мету екологічної освіти в такій редакції

«Формування чіткого усвідомлення та занепокоєння економічними, соціальними, політичними та екологічними взаємозв'язками в міській та сільській місцевості; забезпечення кожної людини можливостями для набуття знань, цінностей, поглядів, обов'язків та навичок, необхідних для захисту довкілля; створення нових моделей поведінки окремих осіб, груп та суспільства в цілому по відношенню до навколишнього середовища».

У підсумковому документі конференції визначено наступні категорії цілей екологічної освіти:

Поінформованість: допомогти соціальним групам і окремим особам набути обізнаності і чутливості до навколишнього середовища та проблем навколишнього середовища.

Знання: допомогти соціальним групам і окремим особам отримати різноманітний досвід, основне розуміння навколишнього середовища та пов'язаних з ним проблем.

Відношення (ставлення): допомогти соціальним групам і окремим особам усвідомити цінності, сформувати чутливість до навколишнього середовища та мотивацію для активної участі у поліпшенні стану та збереженні навколишнього середовища.

Навички: допомогти соціальним групам та індивідам набути навичок для виявлення і вирішення екологічних проблем.

Участь: забезпечення соціальних груп та індивідів можливістю брати активну участь на всіх рівнях у справі забезпечення вирішення екологічних проблем [5].

Після прийняття Генеральною Асамблеєю ООН у 1982 році «Всесвітньої хартії природи», в якій сказано про відповідальність кожної країни за збереження природи для теперішнього та майбутніх поколінь, цінність кожної форми життя на Землі, науковці багатьох країн світу, особливо в Європі та США, присвятили свої дослідження розробці теорії екологічної освіти. Наведемо думки деяких з них.

Англійські дослідники Джой Палмері Філіп Ніл в 1990 році дають наступне визначення екологічної освіти: «це процес визнання цінностей і наукових понять з метою розвитку навичок і активної позиції до необхідності розуміння та оцінювання взаємозв'язку між людиною, її культурою та біофізичним оточенням. Екологічна освіта також передбачає формування вміння приймати рішення щодо вирішення проблем навколишнього середовища та керувати власною поведінкою». У 1994 році Джой Палмері Філіп Ніл уточнюють визначення та окреслюють екологічну освіту як: «1) освіту про довкілля, яка формує обізнаність, розуміння і навички необхідні для отримання розуміння; 2) освіту в (або з) навколишнього середовища, де навчання відбувається за межами класної кімнати, наприклад, в природі, і 3) освіта для навколишнього середовища, яка має цілі, пов'язані з охороною природи та досягнення сталого розвитку» [6].

Найчисельніші публікації щодо теоретичного підґрунтя екологічної освіти належать американським дослідникам. Дороті Джоді Оуенс у праці «Навчання в природі» наводить погляди науковців щодо ролі освіти та екологічної освіти. Зокрема, що освіта є засобом передачі та придбання культурних знань, цінностей, і навичок (Паї Адлер; Шпіндлері Шпіндлер), втому числі пов'язаних з екологічними питаннями (Мілтон); що метою екологічної освіти є екологічна грамотність, яка відображає культурні цінності, стосовно довкілля та соціо-економічних проблем (Томпсон, Волк, Мас Бес) [7].

У 1980 році було прийнято всесвітню стратегію розвитку охорони природи, яка містила поняття «сталий розвиток», а в 1987 році у доповіді «Наше спільне майбутнє» Міжнародної комісії з навколишнього середовища

було наголошено на необхідності сталого розвитку, під яким передбачалось «задоволення потреб сьогоденного часу, яке не підриває здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [8]. Ці події спричинили появу освіти для сталого розвитку, яка визначена наступним чином: «Форма освітньої діяльності, спрямованої на впровадження ідей, принципів та цінностей сталого розвитку у навчання та виховання з метою формування культури ощадливого та відповідального відношення до природного та соціального оточення» [8].

Обговорення місця екологічної освіти та освіти для сталого розвитку, визначення їх напрямків здійснення продовжувало бути предметом численних досліджень та дискусій.

Австралійський дослідник Роберт Стевенсон, норвезький Арджен Велс, англійський Джастін Ділон, американський Майкл Броді визначили п'ять важливих характеристик, які окреслюють значення екологічної освіти для сталого розвитку:

1. Екологічна освіта охоплює нормативні питання екологічних проблем та впливу людини на природне середовище.

2. Міждисциплінарний характер відносин людина-суспільство-природа змушує екологічну освіту бути міждисциплінарною.

3. Екологічна освіта включає в себе не тільки надбання знань та формування розумінням, а також відносини і цінності, залучення учнів до участі в природоохоронній діяльності та прийняття рішень з питань охорони довкілля.

4. Сфера (поле діяльності) екологічної освіти включає в себе освіту і навчання, яке відбувається не тільки в рамках офіційних установ, а також в неформальних громадських установах.

5. Екологічна освіта має як глобальну, так і локальну орієнтацію, враховуючи той факт, що масштаб екологічних проблем варіюється від локального до глобального [9].

У таблиці 1, складеній на основі аналізу тенденцій розвитку екологічної освіти в світовому просторі [10], подаємо хронологію міжнародних подій, визначальних для теорії та практики екологічної освіти.

Міжнародні події, визначальні для теорії та практики екологічної освіти

Рік	Подія	Результат
1948	З'їзд Всесвітнього союзу охорони природи, Париж, Франція.	Вважається, що вперше використано термін «екологічна освіта»
1965	Зустріч учасників Комітету Всесвітньої організації охорони природи по північно-західній Європі	Наголошено на необхідності здійснення екологічної освіти в школах, вищих навчальних закладах.
1968	Конференція ЮНЕСКО з питань біосфери, Париж, Франція	Визнання важливості екологічної освіти
1970	Міжнародна конференція з екологічної освіти організації охорони природи, місто Карсон, штат Невада, США	Перше (ключове) визначення екологічної освіти
1972	Міжурядова конференція з питань середовища людини, Стокгольм, Швеція	Рекомендації щодо здійснення екологічної освіти, напрямків створення Міжнародної екологічної програми (UNEP)
1975	Конференція з екологічної освіти, Белград, Югославія	Белградська Хартія з екологічної освіти, визначення принципів екологічної освіти, запуск екологічної програми ООН, міжнародної програми з екологічної освіти
1977	Міжурядова конференція з екологічної освіти, Тбілісі, СРСР	Огляд розвитку екологічної освіти, Декларація та рекомендації щодо екологічної освіти, встановлення стандартів щодо міжнародних угод з екологічної освіти
1977	Прийняття Європейською спільнотою «Проекту мережі екологічної освіти», Гельсінкі, Фінляндія	Розвиток співробітництва у сфері екологічної освіти, створення інститутів та центрів екологічної освіти
1987	Міжурядова конференція з екологічної освіти, Москва, СРСР	Огляд досягнень екологічної освіти після конференції в Тбілісі, пріоритети екологічної освіти на 90-ті роки, розвиток формальної екологічної освіти
1987	Доповідь Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку «Наше спільне майбутнє»(Доповідь керівника комісії, прем'єр-міністра Норвегії Гро Харлем Брундтланд)	Визнання ролі екологічної освіти для створення суспільства сталого розвитку, а також значення діяльності неурядових організацій та громадськості
1988	Резолюція Ради Європи щодо екологічної освіти	Визнання екологічної освіти як необхідної для кожного учня в Європі
1991	Всесвітня організація охорони природи випустила документ: «Турбота про Землю: принципи сталого життя».	Наголошено на центральній ролі освіти для досягнення сталого життя людини
1992	Конференція ООН з довкілля та розвитку, Ріо-де-Жанейро, Бразилія	Екологічна освіта визнана значним фактором в досягненні суспільства сталого розвитку
2002	Всесвітній самміт зі сталого розвитку, Йоганнесбург, Південна Африка	Вперше на глобальному рівні обговорювалось питання про освіту для сталого розвитку

Початок ХХІ століття можна назвати часом пильної уваги до питань екологічної освіти з боку як науковців і освітян, так і політичних діячів та законодавства. Екологічна освіта визнана важливою складовою освіти для сталого розвитку (ОСР) в Декларації, прийнятій на Всесвітньому саміті з сталого розвитку 2002 року, документах робочої групи ЄЕК ООН з розробки стратегії ОСР, зазначено, що «екологічна освіта охоплює все більше коло проблем, включених до Порядку денного на ХХІ століття. А міжнародні документи щодо екологічної освіти, серед яких Белградська хартія (1975 р.), Тбіліська декларація (1977 р.), Салонікська декларація (1997 р.), є основою для розробки концепції ОСР. Тезис Європейської стратегії освіти для сталого розвитку, що екологічна освіта повинна розвиватись та реалізовуватись разом з іншими галузями освіти в рамках комплексного підходу до освіти в інтересах сталого розвитку [11], показує, що питання успішного здійснення екологічної освіти повинно бути в центрі уваги суспільства кожної країни.

Починаючи з 60-тих років, після прийняття Українською Радянською республікою Закону про охорону природи, школярів стали залучати до участі в суспільно-корисній природоохоронній діяльності. Природоохоронна освіта здійснювалась, в основному, в позакласній та позашкільній діяльності [12]. Протягом наступних двох десятиліть було здійснено ряд досліджень щодо підвищення ефективності екологічної освіти. Я.І. Габєв, І.С. Матрусов, А.Н. Захлебний, І.Д. Зверев, І.Т. Суравегіна, Т.В. Кучер, Л.П. Симонова-Салєєва, В.М. Сенкевич у своїх працях формулювали теоретичні основи формування знань і вмінь, пов'язаних з охороною природи, змісту екологічної освіти, формування екологічних знань на уроках, в позаурочній та позашкільній діяльності.

Було визначено основні принципи екологічної освіти: міждисциплінарний підхід у формуванні екологічної культури школярів; систематичність і безперервність вивчення екологічного матеріалу; єдність інтелектуальної й емоційно-вольової складової у позашкільній діяльності учнів з вивчення і поліпшення навколишнього природного середовища; взаємозв'язок глобального, національного і краєзнавчого розкриття екологічних проблем у навчально-виховному процесі [12].

У кінці 70-тих років минулого століття після проведення Міжнародних конференцій з питань середовища людини в Стокгольмі (1972), з екологічної

освіти в Белграді (1975) та в Тбілісі (1977) в СРСР були прийняті нормативні акти щодо охорони природи. Разом з тим з'являються елементи екологічної освіти, яка стає актуальною у часи появи в державі регіональних та локальних екологічних проблем, пов'язаних з діяльністю людини.

Культурологічний підхід до пошуку концепції екологічної освіти був притаманний 90-тим рокам ХХ століття. Набули актуальності ідеї В. Вернадського, Т. де Шардена про ноосферне виховання людства. Формування екологічної культури було предметом вивчення Е. Гірусова, М. Кагана, В. Крисаченка, Е. Маркарян, О. Погорелової.

Від початку нового тисячоліття в Україні спостерігається активізація наукових досліджень щодо визначення, напрямків здійснення, передумов для ефективності екологічної освіти в формальній та неформальній сфері. В грудні 2001 року було прийнято Концепцію екологічної освіти України, що показало значну увагу до екологічної освіти українських науковців та уряду. В документі зазначено:

Екологічна освіта, як цілісне культурологічне явище, що включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, повинна спрямовуватися на формування екологічної культури, як складової системи національного і громадського виховання всіх верств населення України, екологізацію навчальних дисциплін та програм підготовки, а також на професійну екологічну підготовку через базову екологічну освіту.

Основною метою екологічної освіти є формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому, формування навичок, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення і свідомості, що ґрунтуються на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності. Ця мета досягається поетапно шляхом вирішення освітніх і виховних завдань та вдосконалення практичної діяльності [13].

Висновки. Підґрунтям розвитку та становлення екологічної освіти в світі є теоретичні надбання передових науковців, педагогів, які, починаючи з кінця ХІХ ст., працювали над створенням теоретичних та практичних основ екологічної освіти. З 60-тих років ХХ століття, часу виникнення проблем навколишнього середовища, пов'язаних з науково-технічним прогресом та збільшенням впливу людської діяльності на довкілля, у світі активізувались наукові дослідження щодо шляхів подолання глобальних екологічних проблем.

Міжнародні конференції 70-80-тих років зазначили роль екологічної освіти для розв'язання проблем довкілля, визначили принципи, напрямки здійснення екологічної освіти та відповідальність держав за створення умов для її здійснення в кожній країні.

Підходи до визначення екологічної освіти в основному виявляють необхідність формування системи наукових знань про довкілля, позитивне ставлення до навколишнього середовища, усвідомлення екологічних проблем, прагнення до їх вирішення, відповідальне ставлення до законів, що регулюють взаємодію з довкіллям, створення нової моделі поведінки. В цілому визначення побудовані на рекомендаціях Тбіліської Міжурядової Конференції.

Викладені визначення екологічної освіти, запропоновані міжнародними конференціями принципи, цілі і завдання екологічної освіти, численні наукові публікації щодо теоретичних основ екологічної освіти виявляють значне місце екологічної освіти для вирішення проблем довкілля та гармонійного існування людства.

Література

1. Palmer, J. (2002). Environmental education in the 21st century: theory, practice, progress and promise. London and New York: Routledge.
2. Wheeler K. (1975) The Genesis of Environmental Education, in G. Martin and K. Wheeler(eds), Insights into Environmental Education. – Edinburgh : Oliver and Boyd.
3. Stapp, Watal, The Concept of Environmental Education. The Journal of Environmental Education,1(1), 1969th ser., 30-31.
4. U. (n.d.). Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment United Nations Environment Programme. Retrieved January 21, 2017, from <http://www.unep.org/Documents.multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503>.
5. Major environmental problems in contemporary society: Intergovernmental Conference on Environmental Education. (1977). Paris: UNESCO.
6. Palmer, J., & Neal, P. (1994). The handbook of environmental education. London: Routledge.

7. Owens, D. J. (n.d.). Nature`s Classroom: an Ethnographic Case Study of Environmental Education. Retrieved January 21, 2017, from <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5388&context=etd>

8. Висоцька О.Є. Освіта для сталого розвитку: науково-методичний посібник / О.Є. Висоцька. – Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011. – 200 с.

9. Stevenson, R. B., Brody, M., Dillon, J., & Wals, A. E. (2013). An Orientation to Environmental Education and the Handbook, International Handbook of Research on Environmental Education. New York and London: Routledge.

10. Каропа Г.Н. Экологическое образование школьников: ведущие тенденции и парадигмальные сдвиги / Г.Н.Каропа. – Минск.:Национальный институт образования, 2000. – 294с.

11. UNESES strategy for Education for Sustainable Development, adopted at the High-level meeting, UNEconomic and Social Council. (2005, March 23) Retrieved from <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2005/cep/ac.13/cep.ac.13.2005.3.rev.1.e.pdf>

12. Вербицький В. В. Розвиток позашкільної еколого-натуралістичної освіти в Україні (1925-2000 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора педагогічних наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» [Текст] / Київ. – 2004.

13. Про концепцію екологічної освіти в Україні [Текст] // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – № 7. – 2002. – С.3-23.